

УДК 94(=16)-057.4"19/20"В.Чорній(093.3)  
DOI: 10.30970/sls.2018.67.2780

## МОЇ ПІВСТОЛІТТЯ З ВОЛОДИМИРОМ ЧОРНІЄМ. СПОГАД

Леонід ЗАШКІЛЬНЯК

*Львівський національний університет імені Івана Франка  
вул. Університетська, 1, Львів, 79000  
Кафедра історії Центральної та Східної Європи  
e-mail: leoza10@gmail.com*

Стаття є спогадом про українського вченого-слависта Володимира Чорнія (1931–2018), який майже все своє життя пропрацював у Львівському університеті імені Івана Франка, створив і тривалий час очолював авторитетний центр славистичних досліджень міжнародного рівня – Інститут славистики, а також видавав науковий збірник “Проблеми слов’янознавства”. Автор ділиться власними спогадами про організаційну, наукову, педагогічну та громадську діяльність В. Чорнія, акцентуючи увагу на його особистих рисах і взаєминах у науковому середовищі.

*Ключові слова:* Володимир Чорній, історія, славистика, Львівський університет імені Івана Франка.

Не секрет, що писані мемуари, особливо про час та інших, здебільшого стосуються насамперед самого їх автора. Однак, як видається, це не заважає хоча б краєм ока побачити в минулих подіях не тільки особу оповідача, а й явища та події, які відбувалися довкола нього і які він хотів донести до сучасників і майбутніх поколінь. Ці мої спогади присвячені людині, з котрою я як історик практично все життя – а це понад півстоліття – пропрацював у Львівському університеті імені Івана Франка – Володимирі Павловичу Чорнію<sup>1</sup>.

Для порядку треба хоча б кілька слів сказати про героя цих спогадів. Загалом біографія Володимира Чорнія опублікована в багатьох виданнях, довідниках і енциклопедіях, тому немає потреби її переказувати<sup>2</sup> (див.: Дяков и другие, ред., 1981, с.173; Библиографски справочник, 1983, с.607–610; Матейко та Мельничук, 2008, с.602–603; Шепель, 2010, с.316). Він був знаним в Україні та й за її межами істориком-славистом, у вужчому розумінні – істориком-болгаристом, який залишив понад 200 різноманітних публікацій, найбільше – з історії улюбленої ним Болгарії. З 1948 р. все його життя – за невеликим винятком у роках 1967–1973, коли він працював поза університетом – було тісно пов’язане з Франковим вузом у Львові. У системі вищої освіти він пройшов

---

<sup>1</sup> Автор спогаду – Леонід Опанасович Зашкільняк (народився 1949 р.) – доктор історичних наук, професор, з 1966 р. пов’язаний з Львівським університетом імені Івана Франка: як студент, аспірант, асистент, старший викладач, доцент, професор і завідувач кафедри історії південних і західних слов’ян / історії слов’янських країн / історії Центральної та Східної Європи.

<sup>2</sup> Зрештою, сам Володимир Павлович залишив автобіографічні нотатки, котрі проливають світло на його життєвий шлях, хоча, напевно, далеко не на всі сторінки (Чорній, 2002, с.253–312).

шлях від асистента і до ректора (Дрогобицького педінституту в 1968–1973 рр.), причинився до підготовки великої кількості спеціалістів, в тому числі вищої кваліфікації – кандидатів наук. З утворенням незалежної України Володимир Чорній відчув “друге дихання” і з великою енергією поринув у громадське життя, прагнучи здобувати і поширювати серед громадськості забуте, а часом і спотворюване в радянські часи минуле України, Болгарії й інших країн Центральної та Східної Європи. Український “дух”, який генетично був властивий йому (галичанину з Тернопільщини) і який він упродовж тривалого часу (три чверті життя в СРСР!) змушений був приховувати, нарешті, вийшов назовні і реалізувався в багатьох корисних справах – від перебудови навчального процесу на кафедрі історії південних і західних слов’ян, де він весь час працював, до трансформації наукового поля славістики в рамках Інституту славістики і наукового збірника “Проблеми слов’янознавства”, редактором якого він також весь час залишався, і до активної роботи у відновленні гордості української національної науки – Наукового товариства імені Шевченка. До своїх останніх хвилин він жив науковою, організаційною і редакторською роботою на полі славістики, незважаючи на поступове згасання фізичних сил і можливостей...

На долю Володимира Чорнія випали нелегкі випробування. Йому довелося жити в чотирьох різних, навіть антагоністичних державах: народився і дитинство провів у Польщі, згодом пережив режим “радянських визволителів”, окупацію Німеччини, після цього тривалий період у Радянському Союзі, на який припали молоді і зрілі роки вченого, і, нарешті, у рідній Українській державі. Вихований у національному дусі, Володимир Павлович свою кар’єру будував у СРСР – іншого шляху в хлопця з простої селянської родини не було. Тож як фаховий історик він сформувався в радянському Львівському університеті за панування догматизованого марксизму і безпрецедентного ідеологічного тиску. Попри обставини, в силу багатьох причин (і я це стверджую на власному досвіді), український “дух” завжди витав у цій академії, незважаючи на постійну і непримиренну боротьбу з “українським буржуазним націоналізмом”. Разом з тим, були й позитивні важелі становлення молодого людини, про які тепер не завжди згадують – можливість швидкого кар’єрного зростання за умови прийняття “правил гри”. Ці правила Володимир прийняв, і це дало змогу простому хлопцеві з селянської родини пройти шаблі соціального ліфта й вийти в ширший світ інтелектуального буття.

Напевно, вистачить про загальні речі. Час перейти до особистих моментів моїх зустрічей з Володимиром Чорнієм. У 1966 р. я, тоді молода людина радянського гарту з благополучної сім’ї партійного історика<sup>3</sup>, після закінчення середньої школи поступив на історичний факультет Львівського університету, де розпочалось моє студентське життя.

Моя перша зустріч з Володимиром Павловичем відбулася в липні 1966 р. під час складання вступного іспиту з історії СРСР. Сам іспит пригадую слабо, пам’ятаю тільки, що його він приймав разом з Ярославом Ісаєвичем (1936–2010) – тоді молодим ученим-істориком, який після закінчення університету працював в Інституті суспільних наук АН УРСР. Згодом Я. Ісаєвич став відомим українським істориком, академіком

<sup>3</sup> Мій батько – Опанас Степанович Зашкільняк (1913–1999) – історик, випускник Одеського університету, який 1940 р. прибув до Львова “допомагати” місцевим українцям будувати радянську свідомість, тривалий час працював у Львівському університеті, де очолював кафедру історії КПРС, тобто, належав до партійної еліти. Сьогодні я можу стверджувати, що в сутності він був “національним комуністом”, ніколи не втрачав генетичного зв’язку зі своєю українськістю (походив з Вінничини), часто розповідав про своє сільське дитинство і складну юність на теренах Правобережної України, любив ходити у вишиванці і сумував за рідним Поділлям.

НАН України і директором Інституту суспільних наук, перейменованого в 1993 р. на Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (у 1963–1969 рр. цей інститут входив до складу Львівського університету). Обидва екзаменатори не надто допитували мене на екзамені, очевидно, з огляду на моє прізвище. Пам'ятаю одне з питань, яке я знав досконало (принаймні, так мені тоді здавалося!) – про рух декабристів. Тож п'ятірка була мені забезпечена. Так я став студентом.

Вже у вересні 1966 р. відбулась моя друга зустріч з Володимиром Павловичем, який вів у моїй групі семінари з історії СРСР. Пам'ятаю, як він перший раз прийшов на заняття, а ми всі з певним пієтетом дивилися на нього як мало не на академіка, видатного вченого, університетського викладача. Він виглядав молодою, але вже лисуватою людиною (йому було 35 років, і він був старшим викладачем кафедри історії СРСР), справляв враження дуже енергійної особи, яка вміє підтримати увагу слухачів. Заняття проводив цікаво, на них ми читали і коментували документи з ранньої історії Київської Русі. Потім мені доводилось бачити Володимира Павловича в коридорах університету. Він весь час кудись поспішав, але при цьому неодмінно розмовляв з іншими викладачами – на факультеті, в коридорах, по дорозі у своїх справах.

Вже тоді ми знали, що він був випускником нашого університету, цікавився історією Болгарії і закінчив аспірантуру по кафедрі історії південних і західних слов'ян, яку тоді очолював відомий і авторитетний український історик професор Дмитро Похилевич (1897–1974). Про цю кафедру ходили серед студентів легенди, що на ній працюють “справжні” науковці-історики. Очевидно, це впливало з факту, що там займалися “заграничною” історією, яка в той час вважалась мало не табуованою. Свою кандидатську дисертацію про Квітневе повстання 1876 р. в Болгарії Володимир Павлович захистив тільки 1966 р. (виконував під керівництвом професора Олександра Бейліса).

Потім на певний час мої зв'язки з Володимиром Павловичем обірвались. Ми, студенти, тільки чули, що Чорній “пішов на підвищення”, його взяли на роботу в обком партії, у відділ науки. Ще через певний час з розмов викладачів (а також із інформації від мого батька) ми довідалися, що він став ректором Дрогобицького педагогічного інституту. Для нас це видавалося тоді неймовірною вершиною! Я як аспірант кафедри історії південних і західних слов'ян від 1971 р. зустрічався в цей період з Володимиром Павловичем щонайменше два рази, про які я добре пам'ятаю: перший раз у Києві на якійсь славістичній конференції чи семінарі, в якій він брав участь, і, оскільки ми вже були знайомі, він розпитував мене про справи на кафедрі і факультеті; вдруге ми побачились у Москві в приміщенні Міністерства вищої освіти СРСР, де я був проїздом зі Львова до Варшави (документи треба було отримувати в Москві!), а він брав участь в якійсь нараді ректорів вузів. Тоді він мене побачив, відразу підійшов й почав розпитувати про львівські справи. Про що докладно ми говорили – пригадати важко. Але мені було приємно, що він, побачивши мене у фойє міністерства, відразу залишив групу ректорів і з усмішкою підійшов до мене. Тепер я добре розумію, що однією з важливих рис характеру Володимира Чорнія було вміння легко знайомитись і входити в контакт з різними людьми. Напевно, це притягувало до нього співбесідників, бо коло його знайомих було дуже широким. Це стосувалося не тільки Львова, його добре знали і радо приймали в Москві в Університеті ім. М. В. Ломоносова, в Інституті слов'янознавства АН СРСР, тобто в колі фахових науковців-славістів.

Новий і вже тривалий етап мого спілкування і тісної співпраці з Володимиром Павловичем розпочався у 1973 р., коли він повернувся до Львівського університету на посаду завідувача кафедри історії південних і західних слов'ян та декана історичного

факультету, а я закінчував аспірантуру по тій же кафедрі. Його повернення збіглося в часі з організацією проведення у Львові Всесоюзної (VI) конференції істориків-славистів. Зрозуміло, що весь вантаж організаційної роботи припав на істфак, насамперед кафедру слов'ян (як ми її називали в скороченому варіанті). Оскільки Дмитро Леонідович Похилевич – найбільш авторитетний учений-історик в університеті – тоді вже почував себе не найкраще<sup>4</sup>, весь тягар підготовки конференції ліг на плечі Володимира Павловича. З цією роботою він справився блискуче, використавши свої зв'язки в тодішньому обкомі партії і вміння контактувати з людьми. Конференція пройшла чудово, в ній взяло участь близько 200 знаних учених з усього СРСР. Для мене особисто ця конференція стала визначною подією, яка дала потужний поштовх для моєї наукової роботи. Водночас я здобув чималий досвід підготовчої роботи: мені як аспіранту кафедри довелося бути “на підхваті” у Володимира Павловича в різних організаційних питаннях.

Не буду в цьому місці торкатися змістовної частини конференції, відзначу тільки, що після її закінчення Володимир Павлович запропонував мені (“зробив пропозицію, від якої не можна було відмовитись”) написати звіт про конференцію для провідного історичного часопису “Український історичний журнал”. Ця моя перша публікація коштувала мені чималих інтелектуальних зусиль, адже досвіду такої роботи та й знань мені, початкуючому історик-слависту, явно бракувало. І все ж стаття в муках була написана і невдовзі опублікована та ще й не раз (Зашкільняк та Ратич, 1974, с.154–159; Зашкільняк, 1974, с.127–130).

Всесоюзна конференція славистів, як я вже зазначав, пройшла успішно багато в чому завдяки зусиллям Володимира Павловича (крім мене, чималий внесок в організацію роботи конференції зробили тоді доценти Микола Крикун і Степан Мовчан). Для нього як людини, яка почувалася добре в спілкуванні з іншими, це була “рідна” стихія. Фактично після конференції і наш університет, і особисто Володимир Чорній стали знаними в Радянському Союзі як представники “львівського центру” історичної славистики. З того часу Володимир Павлович був “своєю людиною” в Московському університеті, де функціонувала і нині продовжує діяти кафедра історії південних і західних слов'ян, і в Інституті слов'янознавства і балканістики АН СРСР – впливовому центрі тогочасної гуманітаристики країни. А за таких умов і членам нашої кафедри відкривалися широкі двері для співпраці з московськими вченими, бо спілкуватися з західними науковцями тоді жодної можливості за “залізною завісою” не було. Цим свого часу скористався і я, часто буваючи в МДУ і Інславі (як скорочено називали Інститут слов'янознавства і балканістики АН СРСР) і співпрацюючи з цими осередками в підготовці різних видань з історії і культури зарубіжних слов'янських народів. Але це вже моя сторінка біографії.

Мені пригадується один потішний особистий епізод часу Всесоюзної славистичної конференції у Львові. У завершальний день конференції відбувався так званий “слов'янський базар”, а точніше – бенкет (така традиція склалася на попередніх всесоюзних конференціях і продовжувалась аж до останньої XII у 1990 р.). Зрозуміло, що Володимир Павлович перебував у центрі уваги цього заходу, був його тамадою і двигуном. Наприкінці бенкету, коли втомлені гості вже почали розходитись, він присів до мене за столик (все відбувалось у славному і знаному у Львові Будинку вчених, що біля головного корпусу університету по вул. Міцкевича (тепер Листопадового чину). Відчувалося, що

<sup>4</sup> Невдовзі, 29 травня 1974 р., він помер. Треба зауважити, що в енциклопедіях його смерть датується кінцем серпня.

він сам сильно змучений, а на ранок був запланований виїзд учасників конференції трьома автобусами на екскурсію по Закарпаттю. Я та ще два викладачі кафедри – доценти Микола Крикун і Степан Мовчан – повинні були супроводжувати цю екскурсію, і декан Чорній давав мені певні організаційні настанови. Коли “інструктаж” завершився, він запитав мене про конференцію, про мої плани і коли почув, що мені хотілося б працювати на кафедрі, жартома зауважив: “Ось вип’єте цей фужер коньяку – який був налитий і не випитий мною через потребу бути весь час під руками у Володимира Павловича – то, може, візьмемо вас на роботу на кафедру”. Зрозуміло, що це був жарт, але я його сприйняв серйозно і осушив цілий фужер. Нічого страшного не сталося, тільки на ранок тяжко було збиратися в дорогу. Сама ж подорож на Закарпаття залишила незабутнє враження, яке зберігається в моїй пам’яті досі: була чудова погода ранньої осені, жовто-багряні Карпати, тепле і сонячне Закарпаття, яке ми проїхали за два дні, доброзичливі зустрічі з деякими закарпатськими вченими-славістами, зокрема знаним дослідником Іваном Михайловичем Гранчаком (1927–2000) – все це справило незабутнє враження і на гостей (а деякі з них були навіть з Далекого Сходу СРСР), і на мене особисто. Володимира Павловича з нами не було – він займався у Львові організацією від’їзду учасників конференції.

Після завершення аспірантури я почав працювати на посаді асистента кафедри історії південних і західних слов’ян (очевидно, не завдяки тому фужеру коньяку, який я випив на завершення конференції!). З цього часу моє співробітництво з Володимиром Павловичем набуло характеру службових і товариських стосунків, хоча ніколи не перейшло в близькі відносини – все ж між нами була поколіннева різниця. Завідувач кафедри вмів керувати нашим невеличким колективом, стимулюючи наукову і навчальну роботу. На той час на кафедрі працювали, крім мене, доцент (згодом професор) Микола Крикун, професор Олександр Бейліс і асистент (згодом доцент) Анісія Козій. Проблема кафедри завжди був брак навчальних годин, і факультет багато в чому йшов назустріч кафедрі, пропонуючи окремі спецкурси і практики. Володимир Павлович в той час активно зайнявся встановленням і розвитком стосунків з Велико-Тирновським університетом у Болгарії, що відповідало його науковим інтересам. Він часто (як на умови того часу) бував у Болгарії, мав там багато колег і приятелів, його знали і поважали болгарські колеги, які приїжджали до нашого університету на засадах обміну викладачами. Не менше уваги він приділяв зміцненню взаємин з московськими науковими центрами, про які я вже згадував. Значною мірою завдяки такому широкому співробітництву вийшов друком український університетський підручник з історії південних і західних слов’ян – єдиний “провінційний” в національних республіках; всі інші користувалися московським (Гранчак, Кізченко та Чорній, 1987). Створення цього підручника тривало доволі довго, союзний центр не дуже хотів, щоб підручники щодо зарубіжних країн готувалися поза Москвою, де політичний контроль ЦК партії міг бути послаблений. До того ж, народи країн т. зв. соціалістичного табору весь час “підкидали” небезпечний матеріал “антисоціалістичного” плану – повстання і заворушення проти комуністичної диктатури відбувалися доволі часто – у 1956, 1968, 1976, 1980 рр. Тож час від часу в Москві коректували оцінки подій у цих країнах, а також змінювали свою позицію щодо окремих “невигідних” осіб.

Розвиток наукових зв’язків із зарубіжними країнами надавав своєрідного характеру роботі кафедри. З 1970-х років на кафедрі почали з’являтися науковці-стажисти з країн “соціалістичного табору” – Болгарії, Польщі, Чехословаччини. Їх приїзд на коротке чи триваліше стажування значно розширяв обрії розуміння тогочасного світу

та ролі науки в ньому. Саме тоді зародилися тривалі приятельські стосунки з багатьма зарубіжними вченими, які згодом стали відомими діячами науки і культури. Принагідно можу згадати декілька імен – це, зокрема, професор Йордан Андресв (Болгарія), професор Ришард Щигел (Польща), професор Генрик Гмітерек (Польща), професор Людвік Мрочка (Польща), професор Фелікс Кірик (Польща), професор Міхал Клімецький (Польща), професор Станіслав Ніцея (Польща), професор Влодзімеж Бонусяк (Польща), професор Гелена Носкова (Чехословаччина), доктор Пьотр Калета (Чехословаччина) і чимало інших.

Можна сказати, що наукове і громадське життя кафедри було насиченим і продуктивним. При цьому Володимир Павлович багато уваги приділяв студентам. За його ініціативою активувалась робота студентського наукового гуртка. Щоб залучити студентів (а вони не дуже охоче йшли спеціалізуватись по нашій кафедрі, тому що у нас необхідно було вивчати і знати хоча б одну зарубіжну слов'янську мову), запрошували зарубіжних учених, які стажувалися на кафедрі, виступати на засіданнях студентського гуртка. Пригадується, що на це з певною підозрою дивилося керівництво університету – що можуть розповідати радянським студентам учені з соцкраїн, де постійно відбуваються якісь кризи!? Попри це, ми такі засідання проводили, а щоб урізноманітнювати часом нудні доповіді, намагались перевести їх у дискусію. Крім того, під час засідань пригощали студентів чаєм і печивом, що на той час вважалося, м'яко кажучи, оригінальним. Такі наукові “чаювання” справляли певне враження на студентів, і вони почали частіше записуватись на нашу кафедру.

Володимир Павлович проявляв постійну ініціативу в урізноманітненні форм роботи і зі студентами, і в кафедральній сфері. Щоправда, як казали деякі викладачі, у нього завжди є багато ініціатив, але не вистачає часу на доведення їх до логічного завершення. Перед зборами чи семінарами викладачів я не раз чув у кулуарах: “Ну от, зараз Чорний буде штовхати нові пропозиції...”. Одного разу (це 80-ті роки) він на одному з засідань кафедри запропонував почати вести “хроніку кафедри”, щоб упорядковувати “біг часу” і нашу роботу. Усі погодилися, при цьому цю справу доручили мені. Я придбав великий канцелярський зошит в пластиківій обкладинці і почав записувати в нього події, які відбувалися на кафедрі. Цікаво, що цей зошит зберігся донині і сьогодні може бути джерелом для відтворення роботи викладачів кафедри впродовж п'яти років (якщо така реконструкція комусь і колись буде потрібною!).

Згадуючи Володимира Павловича під час його роботи на кафедрі, можна відзначити певні прикметні риси його характеру. Він завжди кудись поспішав і не завжди встигав. Сьогодні, зрештою, як і раніше, ми знали, що йому доводиться багато часу й енергії віддавати сім'ї – а поки ще жили батьки, то й батькам. Але головною його турботою були дружина Дарія Миколаївна і діти – Леся, Мирон і Наталя. Так склалося, що дружина тривалий час хворіла, і всі сімейні обов'язки лягли на Володимира Павловича – він мусив забезпечувати сім'ю продуктами, виховувати дітей, тому його часто можна було побачити на шляху до магазинів або з магазинів з продуктами. Він не дуже посвячував знайомих у свої сімейні клопоти, не запрошував на якісь відзначення додому товаришів. Мені довелося тільки кілька разів побувати в нього вдома по вулиці Лермонтова (тепер Дудаєва) – заносив йому документи, які треба було негайно підписати. Тоді він з гордістю показував свою бібліотеку, для якої обладнав спеціальні стелажі.

Постійний брак часу не перешкоджав Володимир Павловичу активно контактувати з людьми. У нього було дуже багато знайомих. У зв'язку з цим хочу згадати такий

момент: Володимир Павлович постійно всюди запізнювався. Одного разу ми чекали його майже годину на призначене засідання кафедри, а він, прийшовши, навіть не вибачився. Спочатку я не розумів, чому так відбувається. Але потім кілька разів бачив, як по дорозі до університету Володимир Павлович по декілька разів зупинявся для розмов із знайомими. І так виходило, що недовгу дорогу від дому до університету, яка повинна була займати відсилі 5–7 хвилин, він долав годину і більше. Оскільки він жив недалеко від головного корпусу Університету, то на підході до нього часто зустрічав знайомих, з якими просто не міг не обговорити якісь події або думки. А це потребувало часу. За моїми підрахунками, одна-дві зустрічі забирали у нього до 20 хвилин часу! А що, як була ще третя, четверта і п'ята!?

Останнє десятиріччя перед розпадом Радянського Союзу було плідним у науковому і педагогічному житті Володимира Павловича. Він багато працював зі студентами, ще більше уваги приділяв аспірантам: їх було сім осіб – не так багато, як могло би бути<sup>5</sup>, бо був добрим методистом і до роботи й писань аспірантів ставився дуже відповідально. Його бесіди з аспірантами затягувалися часом на кілька годин. Присікливо редагував статті і дисертації аспірантів, скрупульозно вичитуючи їхні опуси. При потребі не соромився звертатися за допомогою до інших викладачів кафедри для уточнення якихось даних чи відомостей. І взагалі, в навчальних і наукових питаннях він завжди намагався почути думку викладачів і колег по кафедрі, факультету й університету. Таким чином, відкритість до інших, прагнення завжди знаходити точки дотику були його “фірмовою картою”.

Багато часу і сил забирала у нього робота головного редактора наукового збірника “Проблеми слов'янознавства”, який був створений ще 1970 р. і тривалий час залишався єдиним славистичним виданням в Україні. Володимир Павлович доводилося докладати чимало зусиль, щоб збірник мав належний науковий рівень, незважаючи на тематичні й ідеологічні обмеження, які існували в СРСР. У 1981 р. з допомогою ректорату університету вдалося реалізувати ідею створення окремого наукового підрозділу – Інституту славистичних досліджень Львівського університету, в якому В. Чорній посів провідні позиції (формально його очолював тодішній ректор Володимир Чугайов (1924–2000), а він був його заступником). Інститут став ще одним об'єктом докладання зусиль Володимира Павловича, його дітищем (після відходу В. Чугайова він його очолив і керував ними аж до виходу на пенсію). Третьою складовою науково-організаційної діяльності Чорнія став щорічний славистичний колоквіум, який проводиться з 1992 р. На ньому збирались і продовжують збиратися вчені зі слов'янських і неслов'янських країн, які цікавляться славистичною проблематикою. Фактично цей колоквіум проводиться на громадських засадах, і тільки кілька разів вдавалося отримати кошти на його проведення від міжнародних фондів (мушу сказати, що і назва цього наукового заходу – “колоквіум”, і кошти, які вдавалось іноді роздобути, були моїм внеском у справу славистики у Львівському університеті; згодом я відійшов від цієї тематики, обравши свою наукову стежу в галузі історіографії).

<sup>5</sup>Можливо, колись його вихованці згадають у своїх спогадах про вчителя. Тому тут назву всіх поіменно, оскільки всі вони стали якщо не відомими вченими, то успішними педагогами: Генріх Стронський (професор українських і польських університетів), Михайло Кріль (професор, керівник кафедри історії слов'янських країн, а тоді Центральної та Східної Європи до 2016 р.), Володимир Кривоніс (педагог, нині директор української недільної школи у США), Тамара Полещук (з 1989 р. працює на нашій кафедрі доцентом), Надія Галун (педагог), Наталія Ковальчук (доцент Українського католицького університету у Львові), Ігор Шпик (нині працює на кафедрі й очолює Інститут славистики після В. Чорнія).

Названі “три кити” науково-організаційної роботи і були впродовж тривалого періоду справою честі Володимира Павловича. Він настільки переймався організаційною роботою, що запустив власні науково-історичні дослідження, які лежали в площині болгарської історії, зокрема національного відродження, переключившись на питання історії славистики в Україні, зокрема у Львові. Напевно, тому йому забракло часу і сил, щоб завершити свою докторську дисертацію. Зрештою, як мені видається, інтелектуальна робота не зводиться до здобуття титулів і звань. Її призначення – збагачення культурного потенціалу окремої людини і суспільства загалом. Без ініціативи й енергії одиниць таке збагачення неможливе. І воно визначається не званнями і ступенями, а тими результатами, які вчений залишає своїм наступникам. Зрештою, 2008 р. Володимиру Павловичу було присвоєно вчене звання професора і таким чином визнано його заслуги перед українською наукою й освітою.

Після проголошення незалежності України Володимир Павлович відчув свій зоряний час, а можливо, й громадський обов'язок надолужити і виправити те, що не могло бути реалізованим за комуністичної влади. Він став громадським активістом, учасником численних віче і зборів патріотичного характеру, брав участь у роботі кількох національно-демократичних організацій, а також у створенні нових засад будівництва незалежності у житті університету і міста. Цей етап його діяльності вимагав би окремої розмови чи навіть дослідження. Можливо, до цього ще варто буде повернутися. Разом з тим, є кілька питань, які мені особисто не давали спокою в минулому, тож сьогодні зроблю спробу відверто викласти їх, радше, у дискусійному плані.

Переломний період в історії України сьогодні (а завтра й поготів!) молоді покоління бачитимуть в романтизованому вигляді. У цьому немає нічого дивного. Історія, яку пишуть історики, ніколи не була і не буде такою, якою вона була насправді (не пригадую, чиї це слова, але сказані вони дуже влучно – я можу засвідчити їх як фаховий історик зі стажем і людина із чималим соціальним досвідом). А тим більше – в переломленні через індивідуальну людську свідомість і практику. Розпад СРСР й утворення незалежної України для багатьох людей, які ідентифікували себе українцями, був не такий простий, як це могло б здатися. Хоча публікації численних документів з минулого і політична боротьба в СРСР у 1988–1991 рр. вже посяла в багатьох мислячих людей сумніви в комуністичних ідеалах, але критичний розум підказував, що не все так просто. Мені теж довелося цей період зламу і переходу пропустити через свою свідомість і почуття. Я також, як і Володимир Павлович, підтримував незалежницьку ідеологію і дії, але вважав неморальним після багатьох років перебування в партактиві тогочасної інтелігенції (а Володимир Павлович до такої належав більшою мірою, ніж я) відразу йти в перших лавах “борців за свободу і незалежність”. Володимир Павлович думав і діяв інакше. І це було його священне право як людини, яка тривалий час змушена була жити подвійним або й потрійним життям, або ж з якихось інших міркувань. Можливо, зараз і не варто порушувати це питання, якби все так добре складалось у сучасній історії Української державності. Але коли ж тоді про це говорити?

1990-ті роки в житті Володимира Чорнія стали часом надзвичайно бурхливої громадської активності. Складалося враження, що він прагне надолужити втрачений час. Я не маю жодного сумніву в тому, що його патріотична свідомість і активістський характер диктували саме таку модель поведінки. Він був і серед відбудовників нормального наукового життя в університеті, і серед творців Конгресу української інтелігенції, і серед засновників Наукового товариства імені Шевченка та багатьох інших громадських справ. Але саме така його активність породжувала і певні сумніви в тракту-



ванні ним самої ідеї незалежності і поняття українськості. Спробую пояснити, що маю на увазі. На той час Володимир Павлович продовжував керувати кафедрою (до 1997 р.), Інститутом славістики університету, Секцією славістики НТШ та іншими інституціями меншого масштабу. Мені пригадується один неприємний епізод, який у мене з ним трапився. У 1990-х роках я, відійшовши від громадської роботи, займався науковими дослідженнями, співпрацюючи з науковими центрами цілої України. Одного разу ми з Володимиром Павловичем були вдвох на кафедрі, і при нагоді я запитав його, чи можуть вони прийняти мене в члени НТШ і секції славістики, сподіваючись, що це формальне питання, яке в принципі є розв'язаним самою діяльністю людини. Але Володимир Павлович раптом змінився на обличчі, став дуже серйозним і промовив приблизно так: “Вам не треба вступати в члени НТШ, бо Вас там не приймуть”. Це було для мене, як грім з ясного неба. Володимир Павлович добре знав мене і мої погляди. Але... От тоді в мене і виникли сумніви в тому, як саме він знав і розумів Україну і українськість... Щось в цьому було архаїчного, з позаминулого століття...

Згаданий випадок був лише епізодом в наших з Володимиром Павловичем стосунках. Здавалось, і я чудово знав його впродовж багатьох років, і він був фактично моїм учителем і колегою, розумів мої зацікавлення і вподобання. Він ніколи не давав приводу підозрювати його в якійсь упередженості щодо мене. Йому я завдячував своїм кар'єрним зростанням в науковому плані, вчився у нього організаційним якостям (а вони були недосяжні!), вмінню легко сходитися з людьми. І коли мені довелось очолити кафедру, на якій ми так довго разом працювали (з 1997 р.), я намагався сприяти його славістичним зацікавленням, хоча кафедра на той час вже розширювала науковий і навчальний діапазон як на Східну (Росія), так і Західну і Південну Європу (Центрально-Східну Європу). З того часу наші стосунки завжди залишалися дуже привітними, але Володимир Павлович все більше “відпливав” до “свого городу” – інституту, збірника, колоквиуму, НТШ тощо, а я дрейфував в бік зарубіжної, зокрема польської, історіографії. Поки це було можливим, я допомагав йому у всіх відношеннях – налагодженням контактів із зарубіжжям, пошуком коштів, організаційною підтримкою. Оскільки ж моя спеціалізація вимагала все більше часу і сил, я відійшов від славістики. Хоча до останніх днів життя Володимира Павловича виконував всі його наукові прохання: писав статті до “Проблем слов'янознавства”, редагував і рецензував чимало матеріалів, готував статті до довідкових славістичних видань. Можу зробити припущення, що згаданий вище епізод наших стосунків був своєрідною реакцією Володимира Павловича на те, що я не пішов шляхом продовження його напряму в розвитку славістики.

В останні роки життя відчувався упадок сил Володимира Павловича: йому було важко ходити по сходах, він скаржився на брак сил, але намагався його долати, не припиняючи редакторської роботи. Зустрічаючись часом з його дочкою Лесею Володимирівною, я цікавився його справами. А вони були все гірші, аж поки на початку лютого 2018 р. Володимира Павловича не стало. Через півроку відійшла у вічність і його дружина Дарія Миколаївна...

Цей спогад не торкається наукових здобутків чи втрат Володимира Павловича Чорнія. Про це напишуть його учні. Мені хотілося реконструювати образ Володимира Павловича, тому що не так багато людей знали його зблизька, а тим більше такий тривалий час, якщо не брати до уваги родину. Зрозуміло, створений образ цілком суб'єктивний, замішаний на моєму власному досвіді й уподобаннях. Що хочеться сказати на завершення? За своє життя людина встигає щось зробити – багато чи мало – і залишити це нащадкам. Судити про обсяг зробленого можна буде згодом, з перспективи довшого часу. Для мене

особисто прийнятним є дуже важливий критерій оцінки зробленого, яким свого часу керувались ініціатори і редактори “Польського біографічного словника”, який почав видаватись з 1935 р., продовжується донині і буде продовжуватись до нескінченності: на вмiщення до словника (а отже, і до історії!) заслуговує кожна людина, котра так чи інакше потрапляє в інформаційний простір – письмовий, мовленевий, візуальний, віртуальний. Це означає, що її внесок у діяльність людства помічений. Володимир Чорній в цьому відношенні нема підстав турбуватись...

#### Список посилань

Зашкільняк, Л. та Ратич, М., 1974. VI Всесоюзна конференція істориків-славистів. *Український історичний журнал*, 1, с.154–159.

Зашкільняк, Л. О., 1974. VI Всесоюзна конференція істориків-славистів у Львові. *Українське слов'янознавство*, 10, с.127–130.

*Библиографический словарь-справочник. Историки-слависты СССР*, 1981. Москва: Наука.

Историческая болгаристика в чужбина. 1944–1980. *Библиографски справочник*, 1983. София: Издателство на българската академия на науките.

Гранчак, І., Кізченко, А. та Чорній, В., ред., 1987. *Історія південних і західних слов'ян*. Київ: Вища школа.

Матейко, Р. та Мельничук, Б., 2008. Чорній Володимир Павлович. В: Г., Яворський та ін., ред. *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4-х т. Т. 3: П–Я*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат “Збруч”.

Чорній, В., 2002. Автобіографічні нотатки. В: В., Чорній. *Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали*. Львів: Інститут славистики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Шепель, Л., 2010. Чорній Володимир Павлович. В: В., Смолій, ред. *Українські історики. Біобібліографічний довідник*, 3. Київ: Інститут історії України НАНУ.

#### Reference

Chorniy, V., 2002. Autobiographical Notes. In: V., Chorniy. *Slavic studies: articles, speeches, and anniversary materials*. Lviv: Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

*Historical Bulgarian Studies in Abroad. 1944–1980. Bibliography Directory*, 1983. Sofia: Publishing house of the Bulgarian Academy of Sciences. (In Bulgarian)

Hranchak, I. M., Kizchenko, A. F. and Chorniy, V. P., eds., 1987 *History of Southern and Western Slavs*. Kyiv: Vyshcha Shkola. (In Ukrainian)

Matejko, R. and Melnychuk, B., 2008. Chorniy Volodymyr Pavlovych. *Ternopil Encyclopedic Dictionary: in 4 vol. Vol.3: P-Ja*. H., Javors'kyj and others, eds. Ternopil: Publishing and Printing Company “Zbruch”. (In Ukrainian)

Shepel, L., 2010. Chorniy Volodymyr Pavlovych. In: V. A., Smolij. *Ukrainian Historians: Bio-bibliographic Guide*, 3. Kyiv: Institute of Ukraine History. (In Ukrainian)

*Slavic Historians in USSR. Bio bibliographical Dictionary-Directory*, 1981. Moscow: Nauka. (In Russian)

Zashkilnyak, L. O., 1974. VI All-Union Conference of Slavic Historians. *Ukrainian Historical Magazine*, 1, pp.154–159. (In Ukrainian)

Zashkilnyak, L. O., 1974. VI All-Union Conference of Slavic Historians in Lviv. *Problems of Slavonic Studies*, 10, pp.127–130. (In Ukrainian)

## MY HALF A CENTURY WITH VOLODYMYR CHORNIY.

### MEMORY

**Leonid ZASHKILNYAK**

*Ivan Franko National University of Lviv  
1, Universytetska str., Lviv, 79000  
Department of Central and Eastern Europe History  
e-mail: leoza10@gmail.com*

The article is a memoir about a Ukrainian scholar-slavist Volodymyr Chorniy (1931–2018), who worked almost all his life at Ivan Franko Lviv University, he set up an authoritative center for Slavic studies of the international level as well as he headed the Institute of Slavic Studies and the editorial board of the scientific journal “Problemy Slovianoznavstva” (“Problems of Slavonic Studies”). The Author shares his own memoirs about organizational, scientific, pedagogical and public activities of V. Chorniy, emphasizing his personal qualities and relationships in the scientific environment. Volodymyr Chorniy had to live in four different, even antagonistic states: he was born and spent his childhood in Poland, later he experienced the regime of “Soviet liberators”, the occupation of Germany, a long period in the Soviet Union, including young and mature years as a scientist, and, finally he lived in the independent Ukrainian state. The author of the memoirs describes his encounter and cooperation with V. Chorniy from 1966 till 2018. V. Chorniy received author’s entrance examination at the University, taught the historical disciplines, and then they worked together at the same Department of History of Southern and Western Slavs at Lviv State University for a long time. Memoirs contain descriptions of meetings and communication with V. Chorniy in different situations as well as personality traits of this scholar-slavist and the manager of educational institutions. Much of the descriptions are devoted to the period of the USSR, when Lviv University managed to create a powerful scientific center for Slavic studies. Its formation was merited by Volodymyr Chorniy too. The last part of the memoirs describes the significant patriotic activity of the protagonist in independent Ukraine. V. Chorniy made a lot of effort to form Ukrainian humanities and overcome the Soviet consciousness. Memoirs include evidence of the dramatic circumstances in which V. Chorniy had to live and work, who passed through national liberation struggles, totalitarian regimes and finally lived up to his dream of independent Ukrainian statehood.

*Key words:* Volodymyr Chorniy, History, Slavic Studies, Ivan Franko University of Lviv.